Rookpluimen

32

Bulletin van de Stichting Fabrieksschoorstenen (STIF)

stichting fabrieksschoorstenen STIF

Een honderdjarige, maar nog net niet....

Het eerste raadsel van Rotterdam, ook in het Stif schoorstenenbestand kan wel eens een foutje voorkomen. De schoorsteen van Quaker Oats in Rotterdam stond in ons rapport gemaakt voor de Rijksdienst uit 2005, zoals nu blijkt, ten onrechte gedateerd als zijnde van 1914. Toen wij met de 100 jaar in gedachten er in januari op bezoek gingen om te overleggen of er belangstelling was om in de reeks themanummers over 100 jarige pijpen te worden opgenomen, bleek er iets niet te kloppen. De verwarring kwam aan het licht doordat de gemeten hoogte van de bestaande schoorsteen, ca. 54 meter, niet overeen komt met de gegevens in lijsten van Canoy-Herfkens uit die tijd. De schoorsteen is wel gebouwd met stenen van Canoy-Herfkens. De hoogte van de nabij gelegen schoorsteen bij Meneba zoals in ons rapport omschreven was volgens onze gegevens 38 meter. Bij nadere visuele inspectie blijkt ook de vorm van versiering niet overeen te komen waarmee een verwisseling kon worden aangetoond. De verwisseling van de gegevens van Meneba Meelfabrieken met die van Quaker Oats blijkt de oorzaak. Beide complexen lijken veel op elkaar en liggen aan dezelfde laan niet ver van elkaar, en bezaten beide een schoorsteen op een vergelijkbare plek op de locatie. De schoorsteen van Meneba is inmiddels verdwenen. Ook werden beide fabriekscomplexen door dezelfde architecten ontworpen in dezelfde tijdsspanne: 1914-1916..

De volgende stap in het onderzoek was het zoeken naar een hogere schoorsteen in de archieven. Dat leverde de Galak Condensed Milk Company op met 55,80 meter qua hoogte goed, echter gelegen op een andere locatie. Bij het zoeken via het N.A.I., Nederlands Architectuur Instituut kwam de naam Sillevoldt boven. De Sillevoldt Rijstpellerij liet ook een schoorsteen door Canoy-Herfkens bouwen en de naam Sillevoldt kwam met de product merknaam Silvo overeen. De heer Ivo Jansen van Quaker Oats maakte ons attent op een overname, door Quaker Oats, van de gebouwen van de rijstpellerij Silvo (van Sillevoldt) rond 1935. Het bedrijf Silvo bestaat nog en is thans gevestigd in Papendrecht.

Het bedrijf Sillevoldt bouwde rond 1914-1916 op de locatie aan de Brielse Laan een nieuwe fabriek en wordt onder die naam ook in de archieven van Canoy-Herfkens genoemd. Om een preciezere datering te vinden zijn de volgende zaken onderzocht.

De schoorsteen van boven gezien.

De lijsten van Canoy-Herfkens* geven aan, dat tussen 1911 en 1916, er een schoorsteen van 40 meter gebouwd is, dit wijkt af van de maat die heden door opmeten bekend is, van rond de 54 meter. Een mogelijkheid is, dat de schoorsteen ten tijde van het drukken van het Canoy-Herfkens boekje waarin de lijsten zijn opgenomen, rond 1916 hoger gebouwd is dan eerst is aangevraagd. Het kwam vaker voor dat de technische hoogte voor de trek van de ketels werd aangepast, verhoogd, mogelijk om verder boven de hoogte van de naastgelegen silo's uit te komen. De schoorsteen wordt als laatste regel vermeld in het ongedateerde blokje Rotterdam in het boekje* . Ook de naam van de architect Brinkman komt overeen.

Uit overige literatuur komen de volgende aanwijzingen voor de datering naar voren:

In het boekje Oud Werk van de Stichting Industrieel Erfgoed Rotterdam uit 1983, wordt aangegeven: datering complex Sillevoldt, silo's Maashaven 1910-1931, Brielselaan 7 bouwjaar 1915.

Het gemeentearchief (met gegevens over dit gebouw) is tijdens het bombardement van Rotterdam verloren gegaan.

De site van het Nederlands Architectuur Instituut geeft aan 1915- 1916 " De firma Van Sillevoldt werd in 1857 opgericht. In mei-juni 1915 werd het eerste ontwerp voor de rijstpellerij gemaakt, in juli 1915 was het plan grotendeels gereed. Het eerste ontwerp toont gelijkenis met dat van de Stoommeelfabriek 'De Maas', die in 1914 in de onmiddellijke omgeving was gebouwd. Het definitieve plan is eenvoudiger van opzet. Zo ontbreken de torens en is het platte dak vervangen door een zadeldak. Het gebouw is in 1994 nog grotendeels in de originele staat"

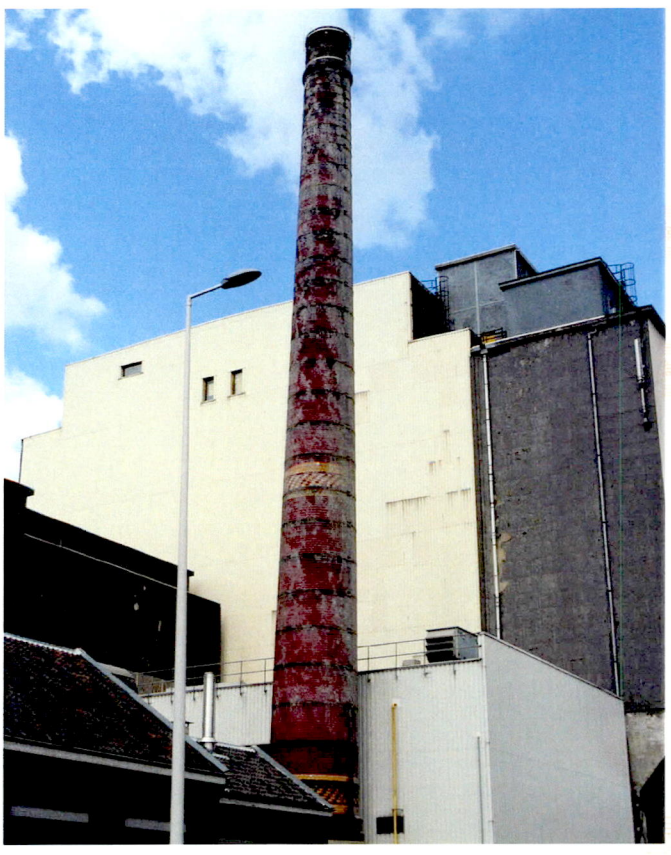

De schoorsteen van Sillevoldt

De uitwendig aanslag wordt veroorzaakt door de grote hoeveelheid vochtige lucht die door de schoorsteen thans wordt afgevoerd, die zouten en zwavel mee transporteert naar buiten, waar deze opdrogen en een wit -gele aanslag op het metselwerk verschijnt. Deze aanslag zal na restauratie verdwijnen.

Het telefoonnummer voor de fabriek wordt voor het eerst in de gids van 1917 genoemd dus 1916 lijkt waarschijnlijk.

Een onderzoek op verzoek van STIF door Joop Verklammen, van Stadsdeel Charlois geeft aan dat de bouwvergunning afgegeven is op 2 november 1915 dus 1915-1916 lijkt waarschijnlijk.

In het boek over Vijf Eeuwen Rotterdamse Juristen wordt over J.C. Sillevoldt geschreven : "Nederland bleef buiten de oorlog doch de aanvoer van rijst en andere goederen van overzee verliep zeer moeilijk. Kort voor de oorlog (1914-1918) hadden de firmanten besloten een grote nieuwe rijstpellerij aan de Brielselaan te bouwen tegen de Maashaven. De bouw was in gang gezet waardoor de fabriek ook betaald moest worden. Ook al was er vanwege het stokken van de rijsttoevoer nauwelijks werk."

De literatuurverwijzing in het boek Vijf Eeuwen Rotterdamse Juristen verwijst naar het verhaal over Sillevoldt. Volgens noot 3 op blz. 196 van gemeld boek zijn de gegevens ontleend aan aantekeningen over het boek:

De firma C.M. van Sillevoldt tot aan haar overgang in de C.M. van Sillevoldt NV. Kort overzicht 1833-1936, door C.M. Sillevoldt jr. 1938. Er staat bij " Van deze geschiedenis bestaat voorzover bekend alleen een ingebonden exemplaar met een getypte tekst, dat zich in het archief van de Stichting Neyenburgh bevindt. Diverse gegevens voor dit hoofdstuk zijn aan deze geschiedenis ontleend. (einde citaat). Volgens naspeuringen van onze penningmeester Peter Plasschaert deze hebben geleid tot inzage in dit bijzondere eenmalige exemplaar. De Stichting Neyenburgh was zo vriendelijk het boekwerk te digitaliseren. Op blz 34 staat onderaan: " Begin 1915 werden die plannen (= de nieuwe fabriek) weder opgenomen en met de verwezenlijking er van een begin gemaakt," Op blz 36 worden de stichtingskosten van de fabriek gemeld, maar over de schoorsteen wordt niets vermeld.

Nader onderzoek via Geert de Weger bij het Historisch Centrum Overijssel geeft aan dat de ketel en stoommachine geleverd werden door Stork en moesten volgens de registers van Stork uiterlijk 15 februari 1916 bedrijfsvaardig worden opgeleverd, of zoveel eerder als mogelijk na 1 januari 1916. Op grond van bovenstaande 9 bronnen gaan we er van uit dat de schoorsteen uit 1915 dateert. Over de afwijkende hoogte blijft dus nog wel onduidelijkheid bestaan.

*Het schoorsteenbouw bedrijf Canoy-Herfkens heeft in druk ooit een ongedateerde catalogus/lijst van haar werken laten uitgeven, later aangevuld met eveneens ongedateerde herdrukken waar supplementen aan zijn toegevoegd. De dateringsgrenzen heeft Stif aan de hand van vergelijkingen met werkelijke bouwjaren (met enige marge) kunnen vaststellen.

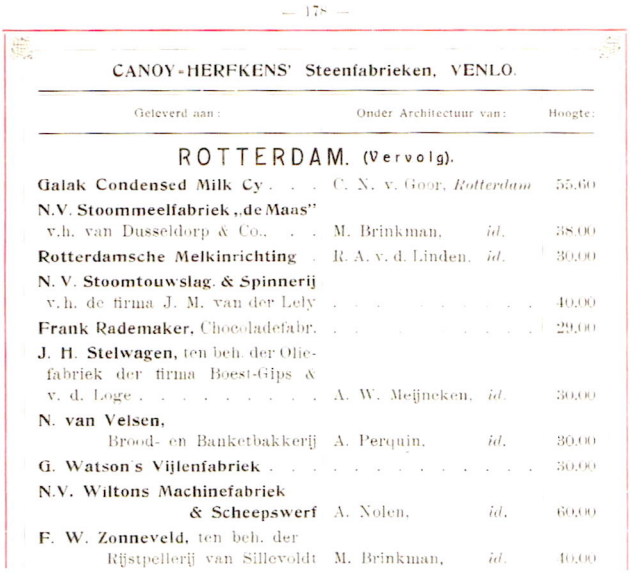

— 178 —

CANOY-HERFKENS' Steenfabrieken, VENLO.

Geleverd aan:	Onder Architectuur van:		Hoogte:
ROTTERDAM. (Vervolg).			
Galak Condensed Milk Cy	C. N. v. Goor,	*Rotterdam*	55.60
N.V. Stoommeelfabriek „de Maas" v.h. van Dusseldorp & Co.	M. Brinkman,	*id.*	38.00
Rotterdamsche Melkinrichting	R. A. v. d. Linden,	*id.*	30.00
N. V. Stoomtouwslag. & Spinnerij v.h. de firma J. M. van der Lely			40.00
Frank Rademaker, Chocoladefabr.			29.00
J. H. Stelwagen, ten beh. der Oliefabriek der firma Boest-Gips & v. d. Loge	A. W. Meijneken,	*id.*	30.00
N. van Velsen, Brood- en Banketbakkerij	A. Perquin,	*id.*	30.00
G. Watson's Vijlenfabriek			30.00
N.V. Wiltons Machinefabriek & Scheepswerf	A. Nolen,	*id.*	60.00
F. W. Zonneveld, ten beh. der Rijstpellerij van Sillevoldt	M. Brinkman,	*id.*	40.00

Illustratie uit Canoy boekje

Doetichem

Een subsidie van de provincie Gelderland van 275.000 euro zorgt ervoor dat er toekomst is voor de schoorsteen én het ketelhuis van de voormalige bandenfabriek Vredestein op Hamburgerbroek in Doetinchem. Het geld moet worden gebruikt voor restauratie en herbestemming van schoorsteen en ketelhuis - samen een gemeentelijk monument - die sinds 2002 staan te verpieteren op de hoek tussen de Havenstraat en de spoorlijn. Het is nog niet duidelijk wat de nieuwe bestemming wordt van het ketelhuis. Projectontwikkelaar Van Wijnen is eigenaar van het monument en begint begin 2014 met de restauratie.

Neer

De 101-jarige schoorsteen die bij bierbrouwerij Lindeboom is half afgebroken.

De 101-jarige schoorsteen die bij bierbrouwerij Lindeboom op het terrein is half afgebroken.

Hierbij een reactie van de brouwerij wat betreft de afbraak van de 101-jarige schoorsteen.

In maart is onze nieuwe stoomketel geplaatst vanwege de brouwhuis-uitbreiding en energiebesparingsprojecten. Deze gasgestookte ketel is een 3-treks ketel met een warmteterugwinning van de rookgassen voordat deze de schoorsteen verlaten.

De temperatuur van de rookgassen ligt op ca. 140 graden terwijl dat vroeger 200 graden was. We halen dus veel energie uit het verbrandingsproces. Door deze lage temperatuur krijgen we echter meer condensatie en rookt de ketel "waterdamp". Hierdoor krijgen we binnen in de schoorsteen vochtstromen die de zwavel van de vroegere oliestook doet oplossen. Bij dit proces ontstaat een zuur die de voegen, bestaande uit kalk en cement, tussen de stenen doet oplossen. In de afgelopen maanden is de schoorsteen daardoor zienderogen gaan overhellen en hebben we witgele zure aanslag op de schoorsteen kunnen constateren. Een bijzonder gevaarlijke situatie, waardoor we helaas hebben moeten ingrijpen. Bij de afbraak hebben we dan ook kunnen constateren dat op plaatsen meer dan 50% van de stenen zijn 'weggevreten' en ook de hechting van de voegen onvoldoende was. Gezien deze onverwacht ontstane situatie kwamen ook eerder overwogen renovaties te vervallen en hebben we voor deze niet te voorkomen optie en dus afbreken moeten kiezen. Hierbij hebben we 9 meter kunnen behouden. Deze is nu nagenoeg niet meer zichtbaar vanaf de straatzijde, maar geeft ons voldoende rookgasafvoer voor de nieuw geplaatste ketel. Tot zo ver de toelichting.

Utrecht

De gemeente Utrecht heeft eind vorig jaar 33 bedrijfsgebouwen uit het begin van de industrialisatie aangewezen als gemeentelijk monument. Een van die gemeentelijke monumenten zijn de drie schoorstenen van de elektriciteitscentrale aan de Kanaalweg.In 1955 werd aan het Merwedekanaal een elektriciteitscentrale gebouwd voor de nieuwe wijk Kanaleneiland. Op een gedenkplaquette op de gevel van het gebouw is te lezen dat de 'hulpwarmtecentrale Kanaleneiland' van de N.V. PEGUS (Provinciaal en Gemeentelijk Utrechtsch Stroomleveringsbedrijf) op 20 maart 1963 in bedrijf werd gesteld door president-commissaris H.J.A. Post. De hulpwarmtecentrale aan de Kanaalweg is gebouwd om pieken in de vraag, bijvoorbeeld tijdens winterse dagen of bij een storing, op te vangen.

De centrale is, inmiddels gemoderniseerd, nog steeds in gebruik. De centrale is oliegestookt, hiervoor staan op het terrein olie-opslagtanks. De drie schoorstenen hebben volgens de gemeente monumentale waarde omdat ze onderdeel vormen van de ontwikkeling van de elektriciteitsvoorziening in Utrecht. (deStadUtrecht.nl)

Enschede

Schoorsteenbouwer Harm Meijer uit Ten Boer en zijn medewerkers hebben het werk aan de uit 1900 daterende schoorsteen van de voormalige textielfabriek Jannink goed onder controle.

De renovatie van de schoorsteen van het Janninkcomplex houdt nog wel een week of tien aan. Men is op dit moment zowel met de vierkante voet van de 50 meter hoge schoorsteenpijp als bovenin aan het werk. Ze komen langzaam naar beneden. Het metselwerk van de voet oftewel het basement van de pijp was volgens Meijer flink aangetast door het water. Aan twee kanten worden de stenen vervangen. Om door te kunnen werken is een witte tent om de voet gezet. De renovatie van de binnenkant van de pijp is klaar. Daar is een oude schutwand verwijderd. De klimijzers aan de binnenkant zijn eruit gehaald om roestvorming en opnieuw aantasting van het metselwerk te voorkomen. Verder was het nodig de bovenste anderhalve meter van de schoorsteenpijp te verwijderen. Meijer: "De stalen ringen om de pijp hadden het metselwerk flink aangetast. De stenen hebben we met een lier en emmers laten zakken. Op de grond zijn ze afgebikt en daarna opnieuw bovenin de pijp opgemetseld." Om in de toekomst regenwater zoveel mogelijk uit de schoorsteenpijp te houden is bovenop een betonnen plaat gelegd. Wel met een ontluchtingsbuis, zodat de schoorsteenpijp verzekerd is van de noodzakelijke ventilatie. De medewerkers van Meijer moesten een bikkelharde cementgebonden voeg drie centimeter uithakken.

COLOFON Website STIF: www.stif.nl

Rookpluimen is het informatiebulletin voor donateurs en sponsors van STIF en verschijnt 2 x per jaar.
De Stichting Fabrieksschoorstenen (STIF) stelt zich ten doel: de bestudering en instandhouding van fabrieksschoorstenen,
die tot het industrieel erfgoed gerekend kunnen worden.

Donateur kan men worden door overmaking van: € 15,- voor particulieren, € 115,- voor bedrijven en organisaties, op Rabobank rek.nr. 384966144, t.n.v. penningmeester STIF, Den Haag.

Secretariaat: C.H.R.T. Weevers, Zomervaart 206 F, 2033 DN Haarlem, Tel: 023 - 5353624, Email: chrt.weevers@upcmail.nl

Informatie: A.J. Barnard, voorzitter STIF, Oosteinde 13, 7772 CA Hardenberg, Tel: 0523-261786, Fax: 0523-260867, Email: barna047@planet.nl.

Leiden 1

Na jaren van leegstand, kraak en verval, maakt het pand van de voormalige wasserij De Arend aan de Herensingel plaats voor nieuwbouw. Alleen de historische en monumentale schoorsteen van het complex blijft behouden en wordt in oude luister teruggebracht. Daar omheen komen 24 huurappartementen voor starters en jongeren, als het aan de Oegstgeester projectontwikkelaar Ecoplicity ligt. Centraal daarin wordt een gemeenschappelijke tuin aangelegd waarin het gebouwtje aan de voet van de bakstenen schoorsteen gaat dienen als 'technische ruimte' van het nieuwe complex.

Volgende maand begint de sloop van de wasserij, waarna later dit jaar met de bouw van het complex wordt begonnen. Daar gaat een sanering van de bodem aan vooraf. In de loop van volgend jaar wordt het ontwerp van architectenbureau JSA opgeleverd.

Leiden 2

Een écht leuk dingetje. Zo omschrijft de schoorsteenhersteller Harm Meijer een andere Leidse schoorsteen: het exemplaar van de voormalige Leidse Koekjesfabriek Timp, nabij de hoek van de Haarlemmerstraat en de Pelikaanstraat. De renovatie van die schoorsteen was gecompliceerd vanwege de ligging aan een binnenplaats en nam vele weken in beslag, de periode om de financiering rond te krijgen, was echter nog aanzienlijk groter. Voor het project om het gemeentelijke monument op te knappen was circa 80.000 euro nodig. De Gemeente Leiden droeg een substantieel gedeelte bij, stichting Diogenes stelde een bijdrage beschikbaar en daarnaast werden nog meer sponsors gezocht, een tijdrovend traject. De schoorsteen dateert uit 1910 en de ruitvormige, gele versiering op de pijp maakt het bouwwerk uniek in zijn soort. In Nederland is er daarvan nog maar één over en deze ligt verscholen in het buurtje achter de Haarlemmerstraat.